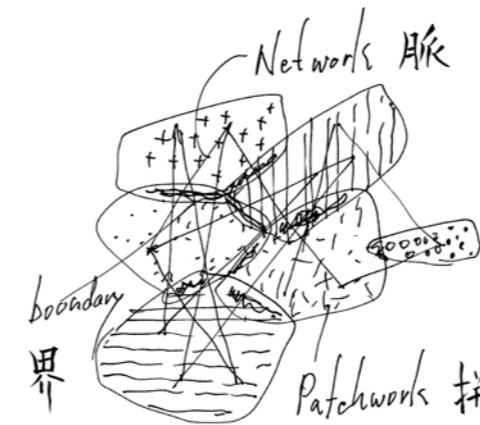

270 000 m³ CURRY

Interjú Norihiko Dan japán tervezővel

Norihiko Dant közeli ismerői határozott, elveit megrendelésért fel nem adó építészként írják le, akit a szociális- és a természeti környezet iránti rendkívüli érzékenysége emel a megszokott címlapvadász építésszttárok fölé. Az építésszakma legjelentősebb szereplőivel is kritikai hangot üt meg, alkalmatlan a behódolásra. A KÉK „Bubbles from Japan” című előadás-sorozata keretében tartott expozéját követően a tervezővel Irimiás Olga és Irimiás Balázs beszélgettek.

Az utóbbi időben több nagy léptékű projekt pályázata zajlott le Budapesten, önt is foglalkoztatja, hogy a jövőben Magyarországon vagy valamely más európai országban dolgozzon?
Természetesen. Nagyon érdekel, hogy a saját országomon kívül, más emberekkel, új helyekkel ismerkedjek meg.

Az utóbbi években elkezdett Japánon kívül is dolgozni.
Igen, de csak Tajvanon. Ott két nagyobb léptékű középületet terveztem. Ez volt az egyetlen hely, ahol a hazámon kívül dolgoztam eddig.

Nemzetközi képzettségű és globális műveltségű építésznek tűnik. Ezzel óriási előnyben van sok japán építészhez képest. Tervezi, hogy a jövőben külföldi projektekre helyezze a hangsúlyt a japán projektek helyett?
Szívesen. Minden helynek megvan a saját történelme és nagyon izgalmas számomra, hogy építészként részévé váljak ennek.

Mielőtt megtervez egy épületet, milyen előkészítő kutatást végez?
Elsősorban a hely történelmének bizonyos aspektusai érdekelnek. Például azt próbálok kideríteni, hogy az emberek a történelem folyamán mennyire szerették az adott helyet. Az emberek történetei, a természet és a föld történelme érdekelnek, ezek fontosak számomra.

A hely aktuális ügyeiről, a környéken lakó közösségekről is szokott kutatni?
Igen, persze. Az építkezéseket a környezetükben nem szokták szeretni a lakók, ezért figyelniük kell rájuk, hiszen felelősek vagyunk a hely megváltozásáért. Ezért amennyire csak lehet, jobb környezetet kell biztosítanunk számukra.

Tehát azt gondolja, hogy az építészeti társadalmi felelősségvállalással is jár?
Mindenképpen. Felelősséggel tartozik az emberekért és a beavatkozás miatt a természetért is.

Több projektje is a természettel való szimbiózisból indul ki. Hogyan biztosítja, hogy ez megvalósuljon?
Például sok építkezéskor keletkezik nagy mennyiségű hulladékföld. Egy kiotói uszodakomplexum esetében közel 90 000 m³ földet kellett kitermelni. Ez azt jelenti, hogy a rengeteg teherautó elviszi a földet - a környéket elárasztva porral -, majd egy ismeretlen helyen lerakják a földet, tönkretéve az ottani környezetet. A mi országunkban nagyon kis földterületen 127 millió ember él, az ország 70 százaléka hegyvidék, és csak 30 százaléka lakható. (Japánban a földrengések miatt szigorú a méretezés, ezért minimális a hegyoldalra építkezők száma) Az említett százalékok miatt kiskorunktól fogva sokszor látjuk, ahogyan a természetes környezetet rongálják, pusztítják az emberek. Mindig felteszük a kérdést magunknak, hogy feltétlenül szükséges-e az építkezésért a természetet tönkretenni, mert rosszaljuk, amit általában ezen a téren tapasztalunk. Az említett kiotói uszodakomplexum esetében azért kellett ezt a nagy mennyiségű földet kitermelni a területen, hogy a szükséges gépészeti rendszer elférjen, mert az uszoda télen korszolypályaként funkcionál. A munkatársaimmal viszont úgy döntöttünk, hogy ezt a földmennyiséget megtartjuk a helyszínen, nem szállítatjuk el. A telek 3,6 hektáros, és a tervezett projekt 3 hektáros (30 000 m²), ami 6 méteres átlagos belmagassággal megszorozva 180 000 m³ térfogatú épületet jelent. Általában ilyen számításokkal kezdek el egy projektet, mert az építésznek értenie kell, hogy mekkora volumenű lesz a munka, a formától függetlenül. Ezeket összekeverem, mint egyfajta curryt, vagy gulyást,

▲ Információs és látogatóközpont Tajvan legnagyobb vízfelülete, a Nap-Hold-tó partján (fotó: Anew Chen)

▼ Kívül zöld, belül mesterien zsáuzott, ívelt vasbeton a nap-hold-tavi látogatóközpontban (fotó: Anew Chen)

▲ 270 000 köbméter curry, a Nishikyogoku uszodakomplexum; 3000 férőhelyes lelátó az 50 méteres és a toronyugró-medencék körül (lent), Kiotó (fotó: Fujitsuka Mitsumasa/ Courtesy of Architect Norihiko Dan)

amiben a 90 000 m³ föld a lé, a többi hozzávaló – zöltségek, hús, krumpoli – pedig a 180 000 m³ épülettömeg. Ezek együtt 270 000 m³ curryt tesznek ki, ami fluid, ami összefolyik. Ez az építészeti koncepció eltér attól, amikor általában csak az épített tömegből indul ki egy építész. Számomra a földanyag volt a szósz és az épület a hozzávalók, így a projekt kezdetől fogva félig építészeti, félig tájépítészeti jellegű volt. Szerintem ki kell találnunk ilyen és ehhez hasonló módszereket, mert másképpen Japánban továbbra is csak rombolni fogják a hegyeket és tönkreteszik a tengerpartokat. Ez a projekt példa arra, hogy hogyan biztosítsuk az építészeti és a természet szimbiózisát. Japánban nagyon magas a népsűrűség, különösen Tokióban. Ez a város a 38 milliós lakosságával a legnépesebb agglomeráció a Földön, és elképzelhetetlen sűrűségben élnek benne az emberek. Ember és ember között, épület és épület között konfliktusok, versenyhelyzetek alakulnak ki: én olyan építészeti megoldásokat keresek, amik kompatibilisek a környezettel, ugyanakkor tompítják a konfliktusokat. Japán mindössze 150 évvel ezelőtt nyílt meg a nyugat számára, közel 300 éves bezártság után. A különböző korok hatásai egymásra rétegződtek és az idő, a korok szimbiózisa is nagyon fontos. Ezért a budapesti kiállításomnak a „Szimbiotikus gondolatok az építésze-tről” címet adtam (*Symbiotic thoughts of architecture; Az előadásom túl a Norihiko Dan and Associates számos munkáját bemutató fotókiállítás is látható az érdeklődők február 29. és március 25. között a KÉK Projektgalériában – szerk.*).

Említette, hogy a sokféleség, a diverzitás is fontos önnek. Hogyan értelmezi ezt, és hogyan kapcsolódik a munkájához?

A diverzitás egy kognitív modellel nagyon egyszerűen értelmezhető számomra, méghozzá a Földdel, ami geometriai szempontból egy tökéletes gömb, amely a tengelye körül forog, ugyanakkor a felszíne (amin

„Fontos, hogy ne pusztán a sokféleség mellett álljunk ki, hanem találjuk meg a módját, modelljét, hogy hogyan tudjuk gazdagítani azt.”

a legmagasabb hegyek és legmélyebb tengerek is alig 10 km-rel térnek el a tengerszinttől, ez a 10 km egy nagyvárosban csak afféle sétatávolság) sokféle tájat rejt. Ez a Föld kétféle értelmezése, de ezek nem versengenek egymással, hanem egyszerre léteznek. Vagyis a Föld 10 km-es magasságai és mélységei „tárházai” a sokféleségnek, másfelől viszont a Föld maga „mindenhol ugyanaz” a gömb. És a városokban, a természetben is megtalálható ugyanez a kettősség. A városstervezés-re is lehet centralizáltan, vagy lehet a diverzitásra fókuszálva gondolni.

Fontos, hogy ne pusztán a sokféleség mellett álljunk ki, hanem találjuk meg a módját, modelljét, hogy hogyan tudjuk gazdagítani azt. Mondjuk, például a patchwork a város és a természet számára is lehet jó kognitív modell, mindkettő sok fragmentált, de együtt élő elemből áll – némelyek jó, némelyek rossz viszonyban élnek együtt.

Mi az építész feladata ebben a patchwork modellben?

A területek közötti határokon sokszor konfliktusokat látunk, például a természetben a fenyős és a bambuszos erdőréteg határmezsgyéje is mindig problémás a szimbiózis tekintetében. Az építész feladata, hogy a konfliktusos állapotot úgy alakítsa, hogy az pozitív és gazdagabbá tegye a különféle együtt éléseket. Például ha két szomszéd nem szereti egymás hangját, akkor betonfalat is képesek építeni, de építhetnek virágos sövényt, amit viszont mindketten élveznek és egy ilyen lehetőség megadja, hogy az emberek kellemesen együtt tudjanak élni a városban. A természetben és a városokban is sok a konfliktus, amire gyakran negatívumként tekintünk, de a jövő építészének a feladata az, hogy módot találjon arra, hogy ezeket pozitív módon alakítsa át: nem eltörölni kell tehát a környezetet, afféle „fehér vásznat” hozva létre, hanem újra kell értelmezni a határterületeket. Így 1 + 1 az végül 3 lesz. Ez a mi feladatunk.

Az építész feladata tehát az, hogy emberek, közösségek találkozásának adjon teret?

Nem olyan egyszerű az embereknek együtt élni, eltörölve a határokat. Néha kellene kerítések, de ezek lehetnek betonfalak vagy virágos sövények, nekünk építésznek erre kell javaslatot tennünk. Ez nagyon fontos.

Mikor döntötte el, hogy építész lesz? Volt-e olyan épület, ami erre inspirálta?

Eredetileg matematikus szerettem volna lenni, az ábrázoló geometriát szerettem, de valamiért az építészeti is érdekelt. Eleinte nehezen álltam rá az építészeti pályára, nem érdekelt, hogy gazdag embereknek épületet tervezek, valami mást kerestem. Amikor megismertem Kenzo Tange olimpiai stadionját (1964), az nagyon inspirált, mert nem egy magánépület volt, hanem az egész várost tette jobbá. Amikor Le Corbusier vázlatrajzait láttam, azok is nagyon megérintettek és úgy döntöttem, folytatom az építészeti tanulmányaimat. De eleinte nem voltam nagyon elkötelezett.

Ez a jó a Todai rendszerében (értsd a Tokió Egyetem oktatási rendszeré – szerk.), nem kell az elején dönteni.

◀◀

Az Omotesando Keyaki épület, olyan finoman simul Toyo Ito Tod's házához, mint „Ginger Rogers Fred Astaire”-hez a prágai táncoló házaknál (fotó: Kozo Takayama)

◀

Illusztris társaságban: balról jobbra, Coach az OMA-tól, Keyaki Norihiko Dantól és Tod's Toyo Itótól (fotó: Courtesy of Norihiko Dan and Associates)

„Nem olyan egyszerű az embereknek együtt élni, eltörölve a határokat. Néha kellene kerítések, de ezek lehetnek betonfalak vagy virágos sövények.”

Igen, az egyetem első két évben még azt gondoltam, hogy matematikára vagy fizikára fogok szakosodni. A második évben dönteni kellett, és az építészet mellett döntöttem. De az építész szakon hétről hétre Le Corbusier vagy Frank Lloyd Wright perspektívarajzait kellett másolnunk. Engem sokkal inkább érdekelték a tiszta formák, az ábrázoló geometria, és elkezdtem kiábrándulni az építészetből. Nem találtam a helyem abban az iskolában. De Le Corbusier rajzai továbbra is nagyon inspiráltak.

Úgy tűnik, hogy a diákevekben a forma sokkal fontosabb volt az ön számára, da a mostani munkássága központjában inkább más, komplexebb dolgok állnak. Ez a személyes építési fejlődésének a része lehet?
Amikor elkezdtem másoknak dolgozni és több tapasztalatot szereztem, akkor derült ki igazán, hogy mi mindenre gondolok egy projekt kapcsán.

A mesterképzést a Todaion, Japán egyik top egyetemén és a Yale-en is elvégezte. Mi volt a fő különbség a két oktatási rendszer között?

Egész más a két rendszer. A Todaion egy professzorhoz tartozunk, tőle tanulunk legalább két éven át. Az én tanárom Fumihiko Maki volt, az ő laborjában voltam három évig két-három diáktársammal együtt. Ő nagyon inspirált. Hétről hétre megmutattuk neki a rajzainkat, konzultáltunk,

beszélgettünk vele. De Amerikában a mesterképzés jobban hasonlít a japán alapképzéshez. Amerikában az alapképzésben mindenféle mást tanulnak, például művészettörténetet, az építészetet csak mesterszakon kezdik el. A Todaion nagyobb szabadságom, több szabadidőm volt, a legfőbb követelmény az volt, hogy a mesterszak végén leadjam a diplomamunkát. Voltak más lehetőségek, tanulmányi versenyek, de nagyobb volt a szabadság. Ezután a Yale-en úgy éreztem, mintha visszamentem volna alapképzésre, minden szemeszterben vizsgamunkát és prezentációt kellett készíteni. Mindkettő nagyon érdekes volt. De Maki alatt tanulni, aki metabolista, akárcsak Kisho Kurokawa vagy Kyonori Kikutake – ők mindhárman Kenzo Tange tanítványai – az egészen más volt. Ez a három metabolista szimbiotikus módon gondolt a városra, az építészetre, ezért nagyon inspirált Maki és Kurokawa is. Amikor megkérdeztem Makit, hogyan tervezte a Daikanyama Hillside Terrace-t, ami egy teljes utca képe alacsony épületekkel, azt mondta, úgy, mint egy dzsessz-improvizációt: az első részben játszott valamilyen zenét, a második és harmadik részben pedig erre reagált. Amikor az elsőt tervezte, nem gondolt a harmadikra. Olyan ez, mint a renga, ami egy japán vers műfaj, ebben valaki mond egy verset, a másik pedig erre reagál majd viszont, és így tovább. Szóval ez nagyon izgatott. Azt mondta, hogy a rész független

„... az építészek általában felülről nézik az épületet és azt teljességgel kontroll alatt tartják, mint egy piramist.”

Az Omotesando Tokió egyik legnagyobb bevásárló sugárútja és a világ egyik legjelentősebb építészeti kirakat-utcája, ahol a legnagyobb japán és nemzetközi építésztárok hagyták ott a névjegyüket (fotó: Kozo Takayama)

az egésztől. Mi itt ülünk, és csak egy szűk, belső szegmensét látjuk az építészetnek, a többi része az nem emberi léptékű, bizonyos részeit az épületnek sohasem látjuk. Egy átlagos felhasználó csak részletekkel találkozik egész életében, a totalitással nem. Ez számomra új látásmód volt, mert az építészek általában felülről nézik az épületet és azt teljességgel kontroll alatt tartják, mint egy piramist. Ezzel szemben Makinak és a társainak a szemlélete, gondolkodásmódja sokkal változatosabb volt, nagyon inspirált. Amikor az Államokba mentem, a Yale-re, pont végét járta a posztmodern, az én stúdiómban pedig az argentin Mario Gandelsonas és Diana Agrest tanított, neoklasszicista szemléletben. Minden nap Palladiót kellett másolnunk. A modern építészet nyelvezete mindössze száz éves, vagyis a modern nyelvezet amivel egy várost le tudunk írni, az még nem annyira fejlett nyelvezet, mint a neoklasszikus nyelvezettel leírható város.

Az építészirodájának alapításakor Pálffy Györggyel volt közös cége, hogyan emlékszik erre a korszakra?

Pálffy egy másik laborban volt az egyetemen, de nagyon jó barátok lettünk. Éppen kerestem egy kis helyet, ahol dolgozhatna, Jimbochóban, Kanda városrészben (a kések és antikváriumok negyede Tokióban). Talált egy kis helyet, ahol egy év alatt egyszer sem húzták el a függönyt, szerinte senki nem lakott ott. Kérésére megkerestem a tulaját, aki végül is olcsón kiadta nekünk. Minden este beszélgettünk építészetről, és bár nem dolgoztunk konkrétan együtt, de megosztottuk a munkaterünket. Őt sokkal intenzívebben érdekelte mi történik Japánban, én viszont frissen érkeztem vissza Japánba, éppen kerestem – és ebben hasonlóak voltunk –, hogy mihez kezdjek magammal. Ez a buborék-gazdaság időszaka volt, amit én nem realizáltam, viszont Pálffy külföldiként nagyon is tudatában volt annak, hogy ez egy különleges időszak az építészet szempontjából is. Mivel két évet távol éltem, én is elkezdtem kicsit objektívebben látni Japánt. Gyurinak nehezebb dolga volt, mert ekkor még Magyarország a keleti blokkhoz tartozott, mindig félt, hogy amikor majd hazamegy, utána nem tud visszajönni Japánba.

▲ Az Omotesando Keyaki épületének nyersbeton lépcsőháza (fotó: Kozo Takayama)

Van-e olyan építészeti álma, amit nem tervezett még, de nagyon szeretne? Nagyon sok léptékben dolgozott már, lakóháztól középületig.

Nincs. Az építészek nem válogathatják meg a projektjeiket. Csak remélni tudom, hogy valakinek még szüksége lesz rám, és nem csak egy kis részlet megtervezésére, hanem egy urbanisztikai komplexitásában, természetes diverzitásában teljes projektben. Annak nagyon örülnék.

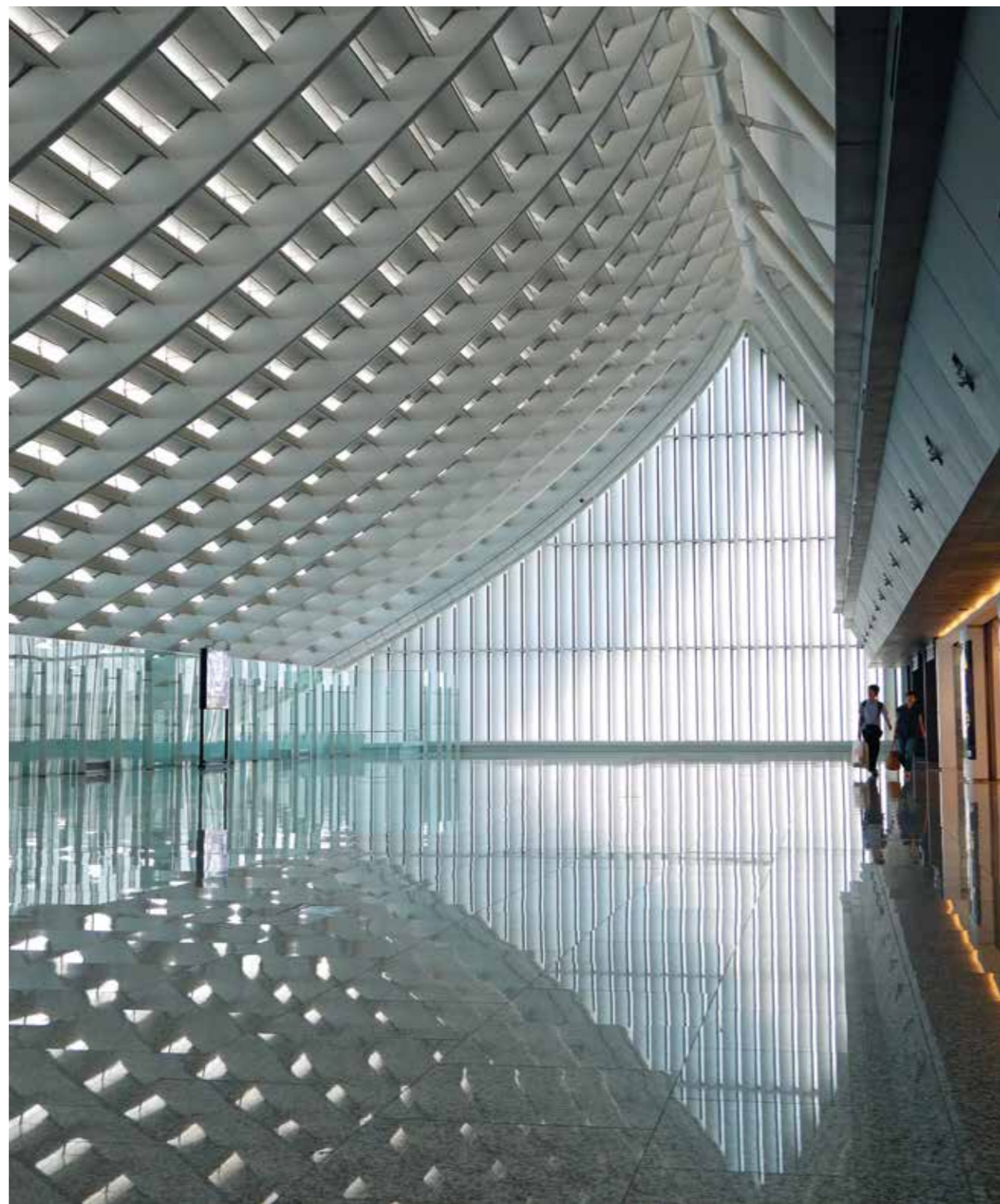
Vissza szokott menni a tervezett épületeihez, megnézni, hogyan viselkednek, hogyan öregsznek?

Ez egy nehéz dolog, néha kifejezetten félek tőle, mert amit én egykor adekvátnak és jónak gondoltam, az nem feltétlenül vált be, néha meg teljesen váratlan dolgok is működnek, ilyenkor nagyon jólesik látni, hogy mi mindennek sikerült megégyezni az épülettel. Fifty-fifty dolog ez.

Híres arról, hogy kritikus a nagy léptékű japán projektekkal, mert túl nagy természeti beavatkozással járnak. Tapasztal ebben valami változást?

A legtipikusabb példa, mikor a 2005-ös Aichi Expónak voltam az egyik építész. Már 1997-től elkezdtek készülni rá Japánban, akkor, amikor még Calgary is versenyben volt a címért. A kormány három építész jelölt ki, Kumát a Tokiói Egyetemről, Takeyamát a Kiotói Egyetemről és engem azért, hogy megnyerjük a pályázatot. Egy hagyományosan dimbes-dombos, erdős vidéket valamilyen a kormányzat ki akart lapítani teljesen, majd felkértek bennünket, hogy erre a lapos területre tervezünk, miközben az Expo témája a természeti környezet megőrzése volt. Én abszurdnak tartottam, hogy miért pusztítjuk el, ha a cél az, hogy megőrizzük? Ezért én teljesen ellene mentem ennek az egésznek. De volt egy érv, miszerint az Építésügyi minisztériumnak érdeke fűződött

Tetőszerkezeté avanszált árnyékoló lamellák lánCGörbét követő íve szakrális szintre emeli Tajvan legnagyobb, nemzetközi repterét (fotó: Courtesy of Norihiko Dan and Associates)

Az 1-es Terminál 2013-ban átadott bővítése teljes körű újraértelmezése az eredeti, 1979-es szerkezetnek (fotó: Courtesy of Norihiko Dan and Associates)

„Mi olyanok vagyunk, mint egy sebész. Nem konzultálunk, nem ötleteket osztunk, hanem végigviszünk dolgokat.”

a kilapításhoz, mert a terület a Toyotáé volt. A Toyota ezt a területet felajánlta az Expo céljaira, majd utána el akarta adni a területet, a felajánlás feltétele pedig a tereprendezés volt. Miután Japán megnyerte a rendezés jogát Kuma maradt egyedül a felelős építész, mert ő volt az, aki belement a lapos területre való tervezésbe. Ez nem volt nyilvános történet, hogy ne kompromittálja az Expo sikerét. De az emberek gyanakodni kezdtek, mert nem láthatták a tervezési folyamatot, valaki panaszt tett a nemzetközi expók párizsi székházában, amire kiküldtek egy bizottságot, akiket arról akartak meggyőzni a kormányzat emberei, hogy minden változatlan a pályázathoz képest, csak annyi változott, hogy Kuma vette át egyedül a projektet. De a bizottság észrevette a változásokat, amit le is jelentett Párizsban, ez viszont Japánban nem kapott médianyilvánosságot, azt kommunikálták, hogy nagyon elégedett volt a bizottság a fejleményekkel. Sokan azóta is azt gondolják a barátaim közül, hogy szémalomharcot folytatok, amikor a kormányzattal próbálok ujjat húzni, én ennek ellenére azt gondolom, hogy nem teljesen értelmetlenek ezek a harcok, hanem fokozatos változást fognak hozni, néhány embernek egyre világosabb lesz mi a valóság.

Mit gondol a fukushimai helyzetről?

Az talán még erősebb példa a kormányzati kommunikációról. Mostanában sokat lehet hallani arról, mennyire próbálta a kormány elfedni a tényeket, a japánok kénytelenek külföldi médiából tájékozódni, ha objektív tájékoztatásra kíváncsiak. A tényfeltáró japán újságírókat sorban elbocsátották, azzal a címszóval, hogy érzéketlenek a fukushimai mezőgazdasági közösségre, akik emiatt nem tudnak megélni, mert mérgezőnek mutatta be valaki a termékeiket. Természetesen ez azt jelenti, hogy még gyengék vagyunk, de már van hangunk.

Hatott-e valamilyen formában az építészetre is Fukushima? Mert több művészeti ágban és a civil szférában is érzékelhető volt a hatása.

Őszintén remélem, de eddig komoly változásokat nem láttam. Néhányan felállunk, hogy szóljunk, de a média nem foglalkozik velünk. Nekik a kormányzattal kell egyetérteni, vagyis hogy a nukleáris energiának hatékonysági okokból maradnia kell. Hiába tiltakoznak rengetegen a nukleáris energia ellen, ezek a tiltakozások egyáltalán nem jelennek meg a médiában, még Tokión belül sem tudják sokan, hogy egy másik városrészben volt egy jelentős demonstráció.

Most min dolgoznak?

Egy Smart City Centeren dolgozunk Nimpóban, Kínában, továbbá egy tajvani pályázaton és egy éttermen Hakonében. Négy fő dolgozik az irodánkban, egyébként mindnyájan szeretünk halat főzni, amit sashiminnak eszünk meg, nyersen.

Mondana valamit az iroda működési módjáról?

Nemcsak a projektről beszélünk egymással, hanem leülünk egy szaké, egy sör vagy egy bor mellé, és minden részletet átbeszélünk: hogyan kezdünk hozzá, hogyan fogjuk fel az egészet, átbeszéljük a köztes tapasztalatokat. Én nagyon lassú építész vagyok, szeretek mindent átbeszélni, a lehetséges irányokat, élvezem a közös beszélgetéseket. De a koncepciót általában én fogalmazom meg a beszélgetések alapján.

Van-e építészetben kívüli inspirációja?

Nagyon szeretek búvárkodni, halászni és főzni. A természetben beszélgetni. Fontosnak tartom, hogy ne csak építészekkel, de különböző emberekkel beszéljünk.

A saját házat sikerült már megterveznie?

Még korainak tartom valahogy, jelenleg egy apartmant bérelünk a családommal. Az építészek nagyon későig dolgoznak, még hétvégén is, nem is hiszem, hogy alkalmas lennének arra, hogy a saját családomnak tervezzenek házat, mert annyira nem tudom, hogyan lenne jó velük élni. Nincs benne tapasztalatom.

El tudná képzelni, hogy ingyen, önkéntesként tervezzen valaha?

Igen is meg nem is. Mivel nagyon hosszú feladat az én metódusommal megtervezni valamit. Nekem egyáltalán nem fontos a gazdagság, de azért az irodámnak meg kell élnie. Természetesen, ha egy nagy jelentőségű projektről beszélünk, aminek hatása van, ami mérhető változást okoz, azért cserébe áldozatokat hoz az ember. Mi olyanok vagyunk, mint egy sebész. Mi nem konzultálunk, nem ötleteket osztunk, hanem mi végigviszünk dolgokat.